

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ **ERSA**

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ (RSAI, ERSA)

“Οικονομική Κρίση και Πολιτικές Ανάπτυξης και Συνοχής”

10ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο ,
Θεσσαλονίκη, 1 – 2 Ιουνίου 2012

Συνδιοργάνωση

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης:

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

“Η Αστική Διάσταση της Πολιτικής Συνοχής της ΕΕ για την προγραμματική περίοδο 2014-2020”

Ελισάβετ Ι. Πρέζα

Στέλεχος Μονάδας Γ΄ της Ενδιάμεσης Διαχειριστικής Αρχής της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια, ΠΜΣ “Πολεοδομία- Χωροταξία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας,

Email: preza@uth.gr

1. Εισαγωγή

Τα τελευταία 20 χρόνια έχει αναγνωριστεί η σπουδαιότητα των αστικών περιοχών ως κινητήριες δυνάμεις της οικονομικής ανάπτυξης της Ευρώπης και ως καταλύτες δημιουργικότητας και καινοτομίας. Σύμφωνα με ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (2009)¹ το 80% των 492 εκατομμυρίων κατοίκων της ΕΕ ζει σε πόλεις, ενώ στις αστικές περιοχές παράγεται το 70-80% του ΑΕΠ της ΕΕ, έτσι που να θεωρούνται κλειδί για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ΕΕ στην παγκόσμια αγορά, ενώ σύμφωνα με το Χάρτη της Λειψίας *“οι ευρωπαϊκές πόλεις όλων των μεγεθών που εξελίχθηκαν στην πορεία της ιστορίας αποτελούν πολύτιμα και αναντικατάστατα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά στοιχεία”*. Ταυτόχρονα, οι πόλεις βρίσκονται αντιμέτωπες με σημαντικό αριθμό προβλημάτων και προκλήσεων οικονομικού, κοινωνικού, δημογραφικού και περιβαλλοντικού χαρακτήρα.

Αν και υπήρξαν προσπάθειες να θεωρηθεί η αστική πολιτική επίσημη αρμοδιότητα της ΕΕ, τα κράτη- μέλη απέρριψαν την πρόταση με βάση την αρχή της επικουρικότητας, με συνέπεια η ευρωπαϊκή αστική πολιτική να αναπτύσσεται στο πλαίσιο της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ, της πολιτικής συνοχής σήμερα, έχοντας καταστεί σημαντικό μέρος της με ισχυρό αντίκτυπο στην ανάπτυξη των πόλεων.

Ωστόσο τα θέματα αστικής ανάπτυξης, αποτέλεσαν τη βάση των διακυβερνητικών συνεργασιών μεταξύ των κρατών- μελών της Ένωσης καταλήγοντας σε διακηρύξεις των αρμόδιων Υπουργών, μεταξύ των οποίων οι σημαντικότερες είναι το σύμφωνο του Μπρίστολ (2005)² για τη δημιουργία των “βιώσιμων κοινοτήτων”, η υιοθέτηση της “Εδαφικής Ατζέντας της Ευρωπαϊκής Ένωσης”³ και της “Χάρτας της Λειψίας για τις Βιώσιμες Ευρωπαϊκές Πόλεις”⁴ η οποία προτείνει την διευρυμένη χρήση των ολοκληρωμένων πολιτικών προσεγγίσεων αστικής ανάπτυξης. Οι διακηρύξεις αυτές αποτέλεσαν κεντρικά στοιχεία της αναπτυξιακής στρατηγικής όλων των κρατών μελών για την περίοδο 2007-2013 και συνέβαλαν στη συγκρότηση ενός νέου πλαισίου για την αστική ανάπτυξη.

Περαιτέρω η Δήλωση της Μασσαλίας (2008), στην οποία περιλαμβάνεται η δέσμευση για την ανάπτυξη ενός κοινού πλαισίου αναφοράς για την προώθηση της αστικής

¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:117E:0073:0078:EL:PDF>

²

http://www.central2013.eu/fileadmin/user_upload/Downloads/Document_Centre/OP_Resources/05_Bristol_Accord_on_Sustainable_Communities_in_Europe.pdf

³ <http://www.eu-territorial-agenda.eu/Reference%20Documents/Territorial-Agenda-of-the-European-Union-Agreed-on-25-May-2007.pdf>

⁴ http://www.rfustainablecities.eu/IMG/pdf/leipzig-charta-adr-gr_cle6789ef.pdf

βιωσιμότητας και κοινωνικής αλληλεγγύης και πρόσφατα η Διακήρυξη του Τολέδο⁵ τον Ιούνιο του 2010, που αναφέρεται στην υιοθέτηση της ολοκληρωμένης προσέγγισης σε σχέση με πολιτικές που αφορούν την ανάπτυξη του αστικού χώρου για την προώθηση των αρχών της στρατηγικής “Ευρώπη 2020”, η οποία αποτελεί συνέχεια της Στρατηγικής της Λισαβόνας και την αναπτυξιακή Στρατηγική της ΕΕ για την ερχόμενη δεκαετία, ενισχύει την αστική διάσταση των πολιτικών αυτών.

Από την άλλη πλευρά πλήθος πρωτοβουλιών έχουν αναληφθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την προώθηση της αστικής ανάπτυξης στα πλαίσια των διαρθρωτικών ταμείων την περίοδο 1989-2006 με σημαντικότερες πρωτοβουλίες τις Πιλοτικές Δράσεις για την Αστική ανάπτυξη (Urban Pilot Programme, 1989-1999) που εξελίσσονται στην Κοινοτική Πρωτοβουλία URBAN (1994-99) και στη συνέχεια στην Κ.Π. URBAN II, (2000-06) δίνοντας έμφαση στην αειφόρο ανάπτυξη των αστικών συγκεντρώσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που παρουσιάζουν κοινωνικά, οικονομικά ή μορφολογικά προβλήματα. Τόσο οι συνεχιζόμενες διακυβερνητικές συνεργασίες όσο και οι εμπειρίες που αποκτήθηκαν από την υλοποίηση των πρωτοβουλιών έχουν οδηγήσει σε κοινή ευρωπαϊκή αντίληψη για τις αρχές της αστικής ανάπτυξης, το αστικό κεκτημένο.

2. Η αστική διάσταση στην Πολιτική συνοχής της ΕΕ

2.1 Η ενσωμάτωση της αστικής διάστασης στην πολιτική Συνοχής 2007-2013

Για την προγραμματική περίοδο 2007-2013 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάσισε την κατάργηση όλων των κοινοτικών πρωτοβουλιών και συνεπώς της πρωτοβουλίας URBAN (η οποία ενσωματώνεται στους στόχους της σύγκλισης και περιφερειακής ανταγωνιστικότητας και απασχόλησης) και έτσι στα πλαίσια της πολιτικής συνοχής, η αστική διάσταση ενσωματώθηκε στα Επιχειρησιακά Προγράμματα των κρατών μελών της Ένωσης και ειδικότερα είτε ως άξονας προτεραιότητας στα περιφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα ή ως προτεραιότητες σε τομεακά προγράμματα συμβάλλοντας στην υλοποίηση των στόχων της στρατηγικής της Λισαβόνας και του Γκαίτεμποργκ: Σύγκλιση, Περιφερειακή Ανταγωνιστικότητα και Απασχόληση, Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία. Περίπου 21,1 δισεκατομμύρια ευρώ διατέθηκαν για την αστική ανάπτυξη μεταξύ 2007 και 2013, εκ των οποίων το 6,1% που αντιπροσωπεύουν το 6,1% του συνολικού προϋπολογισμού της πολιτικής συνοχής, ενώ σημαντική είναι και η συμβολή του χρηματοδοτικού μηχανισμού JESSICA⁶.

2.2 Η Αστική διάσταση στο πλαίσιο της στρατηγικής “Ευρώπη 2020” και της Πολιτικής Συνοχής 2014-2020

2.2.1. Η Στρατηγική “Ευρώπη 2020”

Στο πλαίσιο των συζητήσεων για την στρατηγική που θα εξακολουθήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση μετά το 2013 τον Μάρτιο του 2010 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε την νέα στρατηγική “Στρατηγική Ευρώπη 2020 - για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη”, ως συνέχεια της Στρατηγικής της Λισαβόνας και ως αναπτυξιακή στρατηγική της ΕΕ για την ερχόμενη δεκαετία. Η στρατηγική “Ευρώπη 2020”, η οποία εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον Ιούνιο του ίδιου έτους, εστιάζεται σε τρεις αλληλοσυμπληρούμενες προτεραιότητες θεματικού χαρακτήρα που συνοψίζονται στις 3 λέξεις- κλειδιά: Smart, sustainable, inclusive και ειδικότερα:

- **Έξυπνη ανάπτυξη:** της οικονομίας βασιζόμενης στη γνώση και την καινοτομία

⁵

http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_regionalna/rozwoj_miast/rozwoj_miast_w_UE/Documents/Toledo_deklar_ENG.pdf

⁶ http://ec.europa.eu/regional_policy/the_funds/instruments/jessica_en.cfm

- ❑ **Βιώσιμη ανάπτυξη:** προώθηση μιας αποδοτικότερης και πιο ανταγωνιστικής πράσινης οικονομίας, που θα συμβάλλει στην επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων
- ❑ **Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς:** με απόκτηση νέων δεξιοτήτων, καλλιέργεια της δημιουργικότητας και προσφορά θέσεων απασχόλησης, που θα οδηγήσουν στην εδραίωση της κοινωνικής και εδαφικής συνοχής .

Η πρόοδος που θα συντελείται για την επίτευξη των τριών αυτών στόχων θα υπολογίζεται σε συνάρτηση με πέντε 5 πρωταρχικούς στόχους ενώ καθορίζονται και 7 εμβληματικές πρωτοβουλίες: *Ένωση Καινοτομίας, Νεολαία σε Κίνηση, Ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη, Μια Ευρώπη που χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους, Μια βιομηχανική πολιτική για την εποχή της παγκοσμιοποίησης, Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας, Ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την καταπολέμηση της φτώχειας.*

2.2.2. Οι προτάσεις για την Πολιτική Συνοχής 2014-2020

Στην υλοποίηση των στόχων της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής 2020 θα συμβάλλει η Πολιτική Συνοχής της ΕΕ, κατά την Προγραμματική περίοδο 2014-2020, όπως παρουσιάζεται στο σχέδιο Γενικού Κανονισμού, αλλά και στους επιμέρους προτεινόμενους Κανονισμούς. Μάλιστα η πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής⁷, όπως παρουσιάστηκε τον Οκτώβριο του 2011, τοποθετεί την ΠΣ ως όχημα για την επίτευξη της στρατηγικής ‘‘Ευρώπη 2020’’. Οι νέοι δε στόχοι που τίθενται είναι: η στήριξη των *"Επενδύσεων για την ανάπτυξη και την εργασία στα Κράτη Μέλη και τις περιφέρειες"* από όλα τα Ταμεία και η στήριξη της *"Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας"* από το ΕΤΠΑ, ορίζοντας τρεις κατηγορίες περιφερειών ανάλογα με το κατά κεφαλήν τους ΑΕΠ, ενώ η πρόταση κανονισμού κοινών διατάξεων καθορίζει στο άρθρο 9 έντεκα θεματικούς στόχους της Πολιτικής Συνοχής 2014-2020, για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής ‘‘Ευρώπη 2020’’.

2.2.3 Η ενσωμάτωση της αστικής διάστασης στην πολιτική Συνοχής 2014-2020

Ο ρόλος των πόλεων ως κινητήριες δυνάμεις ανάπτυξης και κέντρα δημιουργικότητας και καινοτομίας, αλλά και ως παράγοντα επίτευξης των στόχων της στρατηγικής ‘‘Ευρώπη 2020’’, επισημαίνεται στην 5^η Έκθεση για την Οικονομική, Κοινωνική και Εδαφική Συνοχή⁸. Στην ίδια έκθεση τονίζεται ότι τα προβλήματα των αστικών περιοχών, είτε σχετίζονται με την υποβάθμιση του περιβάλλοντος είτε με τον κοινωνικό αποκλεισμό, επιβάλλουν μια συγκεκριμένη αντιμετώπιση και την άμεση συμμετοχή του οικείου επιπέδου διακυβέρνησης, με τις αρχές των πόλεων να διαδραματίζουν σημαντικότερο ρόλο στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή των στρατηγικών αστικής ανάπτυξης. Επιπλέον τονίζεται η ανάγκη για ενίσχυση της περιφερειακής και αστικής διάστασης της πολιτικής συνοχής, ενώ οι δράσεις στις αστικές περιοχές, οι σχετικοί πόροι και οι πόλεις που συμμετέχουν θα πρέπει να προσδιορίζονται με σαφήνεια στα έγγραφα προγραμματισμού.

Οι σημαντικότερες προτάσεις, όπως αυτές διατυπώνονται στα κείμενα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Στρατηγική ‘‘Ευρώπη 2020’’ και την πολιτική συνοχής της ΕΕ 2014-2020, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί μέχρι σήμερα είναι:

- Τουλάχιστον 5% των πόρων από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης σε κάθε κράτος μέλος θα επενδύεται σε συντονισμένες δράσεις που θα δημιουργούν μακροπρόθεσμη, ενεργειακά αποδοτική και καινοτόμο αστική ανάπτυξη, μέσω των Ολοκληρωμένων Εδαφικών Επενδύσεων (ΟΕΕ). Μια ΟΕΕ είναι εργαλείο για την ομαδοποίηση χρηματοδοτήσεων από διάφορους άξονες προτεραιοτήτων από ένα ή

⁷ Βλ.: http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/index_en.cfm

⁸ http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion5/index_en.cfm

περισσότερα προγράμματα για διατομεακές παρεμβάσεις πολλαπλών επιπέδων. (Άρθρο 9 του προτεινόμενου κανονισμού ΕΤΠΑ)

- **Ενιαία επενδυτική στρατηγική:** Τα διαρθρωτικά ταμεία θα πρέπει να στηρίζουν στρατηγικές που απαντούν ταυτόχρονα στις οικονομικές, περιβαλλοντικές, κλιματικές και κοινωνικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι αστικές περιοχές. (Άρθρο 7, του προτεινόμενου κανονισμού ΕΤΠΑ).
- **Καινοτόμες αστικές δράσεις:** Η Επιτροπή προτείνει τη χορήγηση ενός μέρους του προϋπολογισμού (το 0,2% των κονδυλίων για το ΕΤΠΑ) για τη χρηματοδότηση καινοτόμων δράσεων στις αστικές περιοχές. Οι καινοτόμες αστικές δράσεις θα είναι αστικά πιλοτικά προγράμματα, σχέδια επίδειξης και συναφείς μελέτες ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος. (Άρθρο 9 του προτεινόμενου κανονισμού ΕΤΠΑ)
- **Πλατφόρμα αστικής ανάπτυξης:** Στα πλαίσια της σύμβασης της εταιρικής σχέσης κάθε κράτος μέλος καταρτίζει κατάλογο πόλεων στις οποίες πρόκειται να εφαρμοστούν ολοκληρωμένες ενέργειες για αειφόρο αστική ανάπτυξη και ενδεικτική ετήσια ενίσχυση για τις εν λόγω ενέργειες σε εθνικό επίπεδο. Με βάση τον κατάλογο αυτό η Επιτροπή θα θεσπίσει μια πλατφόρμα αστικής ανάπτυξης που περιλαμβάνει 300 πόλεις σε όλη την Ευρώπη, με ανώτατο όριο 20 πόλεις κατ' ανώτατο όριο με σκοπό να ενισχύσει τον απευθείας διάλογο μεταξύ των ίδιων των πόλεων και μεταξύ των πόλεων και της Επιτροπής. (Άρθρο 7, του προτεινόμενου κανονισμού ΕΤΠΑ).

3. Συμπεράσματα

Η σημασία των πόλεων θεωρείται σημαντική στην αναπτυξιακή προσπάθεια της ΕΕ, αφού μπορούν να λειτουργήσουν ως "ατμομηχανές" της οικονομικής ανάπτυξης στην σύγχρονη εποχή, ιδιαίτερα στην περίοδο κρίσης που διανύουμε. Από την άλλη βέβαια πλευρά οι πόλεις δε μπορεί και δε πρέπει να εκλαμβάνονται ως *τα «τα δοχεία» που υποδέχονται τις πολιτικές της ΕΕ, αλλά ως «εργοστάσια δημιουργίας»*, όπως επεσήμανε μεταξύ των άλλων η πρόεδρος της Επιτροπής των Περιφερειών M. Bresso στην 5^η Διάσκεψη Κορυφής των Δήμων και των Περιφερειών της Ευρώπης με τίτλο: «Ο ευρωπαϊκός αστικός ιστός τον 21ο αιώνα», που πραγματοποιήθηκε στην Κοπεγχάγη στις 22-23 Μαρτίου 2012.

Η Στρατηγική "Ευρώπη 2020" και οι στόχοι που θέτει αναδεικνύουν το ρόλο των πόλεων ως κέντρων οικονομικών δραστηριοτήτων, καινοτομίας, απασχόλησης και συνοχής, ενώ η Πολιτική Συνοχής για την προγραμματική περίοδο 2014-2020 προβλέπει μια σειρά προτάσεων, ενεργειών και εργαλείων μέσω των οποίων μπορούν να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι. Όμως απαιτείται οι στόχοι αυτοί να συγκεκριμενοποιηθούν σε ένα πιο πρακτικό επίπεδο, να καθοριστεί ένα σαφές πλαίσιο για τις προτεραιότητες της αστικής ανάπτυξης στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής, ώστε να συμβαδίσουν με τις προτεραιότητες και τους θεματικούς στόχους της Στρατηγικής "Ευρώπη", μέσα από μια ολοκληρωμένη και πολυεπίπεδη προσέγγιση, όπως άλλωστε διατυπώνεται τόσο στις διακηρύξεις των αρμοδίων για την αστική ανάπτυξη Υπουργών, όσο και στα επίσημα κείμενα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2011). *Έκθεση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο: Έβδομη έκθεση προόδου σχετικά με την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή*. COM (2011) 776 Τελικό. Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2011). *Πολιτική συνοχής 2014 -2020: Επενδύσεις στην ανάπτυξη και την απασχόληση*. Γενική Διεύθυνση Περιφερειακής Πολιτικής. Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2011). *Η Επιτροπή θέτει τις βάσεις για την ενίσχυση του αντίκτυπου των επενδύσεων για τη συνοχή μετά το 2013*. Δελτίο Τύπου IP/11/1159

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2011). *Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου περί καθορισμού κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας, τα οποία καλύπτονται από το κοινό στρατηγικό πλαίσιο, περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ταμείο Συνοχής και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006 του Συμβουλίου*. COM(2011) 615 final/2. Βρυξέλλες

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2011). *Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση ειδικών διατάξεων σχετικά με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και τον στόχο «Επενδύσεις στην ανάπτυξη και την απασχόληση» και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1080/2006 COM(2011) 614 τελικό*. Βρυξέλλες

Ευρωπαϊκή Ένωση. (2011). *“2020: Ο ρόλος της περιφερειακής πολιτικής στο μέλλον της Ευρώπης”*. *Panorama Inforegio. No 39*

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. 2009. *Ψήφισμα της 2ης Μαρτίου 2009 σχετικά με την αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής κατά τη νέα περίοδο προγραμματισμού*. (2008/2130 (INI))

Υπουργείο Εσωτερικών. (2012). *Οι Προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις Πόλεις (2014-2020)*. *Δελτίο Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεμάτων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τεύχος 22*.

Ξενόγλωσση

Barca, F. (2009). *An Agenda for a Reformed Cohesion Policy, A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*. Independent Report prepared at the request of Danuta Hübner, Commissioner for Regional Policy

Commission of the European Communities (2006) *Cohesion policy and cities: the urban contribution to growth and jobs in the regions*, Communication from the Commission to the Council and Parliament COM(2006) 385 final of 13.7.2006, Brussels.

European Commission. 2008. *‘Fostering the urban dimension. Analysis of the Operational Programmes co-financed by the European Regional Development Fund (2007-2013)’*. DG Regio, November 2008

Commission of the European Communities (2009) *Promoting Sustainable Urban Development in Europe. Achievements and opportunities*, Commission of the European Communities, DG Regio, Brussels

Commission of the European Communities (2010) *Investing in Europe’s Future. Fifth report on economic, social and territorial cohesion*, Directorate General Regional Policy, Brussels.

Commission of the European Communities (2010) *Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, COM(2010) final, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

European Commission. (2011). *Cities of tomorrow: Challenges, visions, ways forward*. Directorate General for Regional Policy Brussels

European Union. Committee of the Regions. (2012). *The Future of EU cohesion Policy as seen by regions and cities*. Belgium

Leipzig Charter on Sustainable European Cities (Agreed on the occasion of the Informal Ministerial Meeting on Urban Development and Territorial Cohesion in Leipzig on 24/25 May 2007).

Marjorie JOUEN M., 2011. *Outlook: the urban dimension of the new EU programming period* Annual EUKN Conference “The Urban Dimension of Cohesion Policy”

Ιστοσελίδες

http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm Ευρωπαϊκή Επιτροπή: EYPΩΠΗ 2020

<http://www.eukn.org/> European Urban Knowledge Network

http://ec.europa.eu/regional_policy/activity/urban/index_el.cfm Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Αστική Ανάπτυξη

http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/index_el.cfm Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Η μελλοντική πολιτική συνοχής